

Historische Kring Maarssen

21e Jaargang no. 3, september 1994

CAFE-RESTAURANT

**„GEESBERGE”
aan de Vecht**

MAARSSSEN

voor al
uw bruiloften en partijen

*Michel en Cokky Heinsius
Zandpad 23 - Maarssen
Telefoon: 03465-61 435*

AANNEMERSBEDRIJF

BRINKHOF

- * Nieuwbouw
- * Verbouw
- * Onderhoud
- * Renovatie

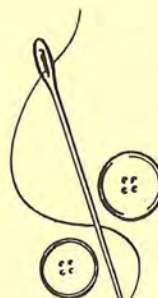
Machinekade 6
MAARSSSEN
Tel.: 03465-6 14 56

**GEURTSSEN-
KOETSVELD**

- * assurantien
- * financieringen
- * hypotheke
- * leasen
- * pensioenen

*Raadhuistraat 15
3603 AV Maarssen
Tel.: 03465-61680/67757*

REO'S
STOFFENBOETIEK

kaatsbaan 32

3601 ed maarssen tel. 03465-69290

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: J.H. Sagel, voorzitter, Mevr. I.G.M. van Veggel-Teijink, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-67028, Mevr. G.M. Willekes-van Putten, penningmeester, giro 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, J. Kottman, B. de Ruiter, B. Visschedijk en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84) en drs. W. Smits (10-02-94).

Erelid: N. van Tricht (10-02-94).

Redactie: K.E. Driehuys, Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, R.H.C. van Maanen, drs. J.W. Verhoef, drs. W. Smits.

Redactie-adres: Mozartlaan 5, 3603 BD Maarssen, tel.: 03465-65471.

Ledenadministratie: Mevr. G.M. Willekes-van Putten, Bloemstede 51, 3608 TH Maarssen, tel.: 03465-73173.

Werkgroep archeologie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3607 TB Maarssen, tyel.: 03465-62425.

Verkoop losse nummers: B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 03465-63599.

21e Jaargang no. 3, september 1994

Verschijnt 4 x per jaar

Kringnieuws

Ledenavond 6 oktober 1994

Donderdagavond 6 oktober heeft de Historische Kring haar eerste ledenavond van het nieuwe seizoen. Drs. H. de Groot, de stadsarcheoloog van Utrecht komt dan een lezing houden over recente archeologische onderzoeken in de stad Utrecht. De heer De Groot heeft al eens eerder een lezing voor de Kring gehouden en is een boeiend verteller.

U bent van harte welkom op 6 oktober a.s. in de Open Hof, Kerkweg 20 te Maarssen. Aanvang: 20.00 uur.

Ledenavond 1 december 1994

Op deze avond is er weer een echt Maarssens onderwerp. De heer C. Schaper zal een lezing (met dia's) geven over de UT Delfia in Maarssen.

De heer Schaper heeft vele jaren gewerkt bij de UTD als archivaris en weet heel veel te vertellen over de geschiedenis van dit bedrijf.

Deze avond, op 1 december, wordt ook weer gehouden in de Open Hof, Kerkweg 20 te Maarssen. Aanvang: 20.00 uur.

Bibliotheek

De bibliotheek van de HKM is geopend op iedere maandagavond, die samenvalt met de raadsvergadering, van 20.00 tot 21.00 uur. De bibliotheek bevindt zich in Goudestein (ingang publieke tribune, na twee trappen).

De bibliotheek zal binnenkort worden verplaatst naar Silversteijn. Hiervan krijgt u zo spoedig mogelijk nader bericht.

De bibliotheek wordt beheerd door de bibliotheekcommissie, die bestaat uit mevr. Broeksma (tel. 60948), dhr. Noltes (tel. 61543), mevr. De Ruiter (tel. 63599) en mevr. Schieveen (tel. 73929). Voor

nadere informatie kunt u zich tot hen wenden.

I. van Veggel-Teijink, secretaris.

Van de redactie

1. Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden.
 2. De inhoud van de artikelen is voor de verantwoording van de auteur.
 3. U kunt de kopij voor het volgende nummer inleveren tot 1 oktober.
-

Kring Kroniek

28/5/94 Jaarlijkse excursie

Ditmaal ging de tocht naar het Historisch Museum Warsenhoeck te Nieuwegein, een oude boerderij uit de 17e eeuw die schitterend verbouwd is tot een lichte en ruime tentoonstellingsruimte. De smaakvol uitgestalde collectie oudheden, waarlangs we vakkundig werden rondgeleid, kwam goed tot zijn recht. Het was ook boeiend om te zien hoe een andere historische kring omgaat met haar ruimte en materiaal.

Echt een leuke excursie om kennis te maken met een onbekende kant van Nieuwegein. Jammer genoeg waren er maar zo'n twintig belangstellenden.

Privatisering gemeentelijke oudheidkamer komt van de grond

Waarschijnlijk zal in de gemeenteraadsvergadering van september het besluit worden genomen een stichting op te richten onder de naam: Stichting Museum Maarssen.

In diezelfde vergadering zullen de statuten van deze nieuwe stichting worden goedgekeurd. Tevens zal het bestuur worden geïnstalleerd. In het stichtingsbestuur hebben voor de HKM zitting de heren Henk Blaauw en Hans Sagel.

De exploitatie van de oudheidkamer, waarvan de huidige collectie in bruikleen zal worden gegeven, zal de verantwoordelijkheid worden van de stichting. De gemeente zal zich geleidelijk terugtrekken. Wel kan er jaarlijks worden gerekend op een bescheiden subsidie. Verder is het de bedoeling zelfstandig extra fondsen te verwerven, want meer geld betekent ook een groter scala van activiteiten.

Vorderingen verbouwing Silversteijn

De verbouwing en het schilderwerk was reeds voor de bouwvakvakantie gereed, mede door het werk dat door een kleine groep vrijwilligers van de HKM is verzet. Hierdoor zijn ook de kosten voor de verbouwing lager uitgevallen zodat een aantal niet geplande zaken alsnog kon worden uitgevoerd.

Oudheidkamer wordt Museum

De naam Oudheidkamer zal bij ingebruikneming van het nieuwe pand worden losgelaten. Dit geeft de mogelijkheid breder bezig te zijn, een eis van de politiek bij toekenning van de ruimte.

Voordat het museum medio november kan worden opengesteld zal nog heel veel werk moeten worden verricht. Ook daarna zullen er mensen nodig zijn voor het beheer en de exploitatie.

Vrijwilligers kunnen zich aanmelden bij Henk Blaauw, tel. 62425 of Hans Sagel, tel. 61457.

Voорproefje

Tijdens de Open Monumentendag, zaterdag 10 september a.s. zal het gedeelte van Silversteijn, waar het museum wordt gevestigd, open zijn. Er zal o.a. het informatiecentrum voor die dag worden gehuisvest.

Silversteijn anno 1994.

Foto: P.I. Hatzmann

Huisvesting Historische Kring Maarssen

Nu de verbouwing van Silversteijn gereed is, heeft de HKM eindelijk, na meer dan twintig jaar, de beschikking over een bescheiden 'eigen huis'. Dit najaar hoopt het bestuur zover te zijn dat behalve de bestuursvergaderingen, ook een aantal andere activiteiten in de twee vertrekken, die wij op de etage van Silversteijn hebben gekregen, kunnen plaatsvinden. Dit betreft o.a. bibliotheekwerk, activiteiten van en voor de redactie van het periodiek en de werkgroepen archeologie en archief.

Jacobus F.P. Kottman 24-2-1948. Getrouwd met Elisabeth van Ginkel, zoon: Sander, dochter: Petra.

Geboren en getogen in Maarssendorp. Mijn eerste levensjaar in de Raadhuisstraat, maar daarna 25 jaar midden op de Kaatsbaan. no 27. (nu Café de Optimist).

Mede door de anekdotes over Maarssen in vroegere tijd verteld door grootvader en ouders, ontstond bij mij al vroeg de liefde voor de historie van ons dorp en omgeving.

Na een opleiding aan de School voor de Grafische Vakken in Utrecht werkte ik een aantal jaren als kleurenretoucheur bij de Grafische Kunstinrichting Biegelaar en Jansen BV in Maarssen.

Mijn interesse voor archeologie mocht ik daarna beroepsmatig uitoefenen als assistent-archeoloog bij de Archeologische Dienst van Amster-

dam. Na vier boeiende jaren van opgravingen in de Amsterdamse binnenstad kwam ik in dienst bij de Rijksdienst Voor Het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort. Hier mag ik me bezighouden met conservering en restauratie van glas en aardewerk en maak ik inventarisaties van laat-Middeleeuwse vondstcomplexen.

Ik ben blij om nu als bestuurslid een aandeel te hebben in de activiteiten van de vereniging die de historie van onze gemeente behartigt.

Met vriendelijke groet,

Jaap Kottman

Een CURTIS in middeleeuws Maarssen?

Feiten en hersenspinsels

INLEIDING

Het ontstaan van Maarssen is ondanks het ijverige onderzoek van de afgelopen jaren in nevelen gehuld.

Nog steeds staan veronderstellingen vermeld, waarvan het waarheidsgehalte niet te bepalen is. Als voorbeeld neem ik de medio mei 1994 verschenen historische gemeentefolder Maarssen Toen en Nu. Hierin wordt gesproken van Vikingen de Vecht afzakkende met hun drakenscheppen en van houten wachttorens staande in de Vechtbocht. Verder van een Hemericus van der Meer die in 1083 het kasteel Ter Meer bouwde op de plaats van een reeds bestaande versterking.¹ Door het ontbreken van toereikend archiefmateriaal en archeologisch onderzoek kunnen deze veronderstellingen (nog) niet worden weerlegd of bevestigd.

BETEKENIS VAN DE NAAM

De eerste vermelding van Maarssen vinden we terug in het goederenregister van de St. Maartenskerk te Utrecht. Dit register dateert uit de 11e eeuw en beschrijft de situatie in de periode 918-948, en waarin Maarssen als Marsna/Marsua wordt aangeduid. Er wordt geen informatie gegeven of het hier een nederzetting betreft of dat met de naam Marsna het gebied werd aangeduid. In de 12e eeuw vinden we verwijzingen als Marsnen, en een verwijzing naar het geslacht van Maarssen: '*... testes . . . interfuerunt . . . ministeriales . . . Meintetus et Goswines de Marsnen (1127) . . .*'. Maarssenbroek respectievelijk Maarsseveen komen voor in een 17e eeuwse archiefstuk dat

teruggaat naar het jaar 1127, maar dat blijkt een vervalsing te zijn.

In de Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden (1772) worden een aantal naamsverklaringen gegeven: '*. . . Sommigen willen dat deeze naam afkomstig is van de oude Marsaci of Marsi; anderen met meer waarschynlykheid, van 't woord Marse, Maersche of Meersche, welk, oudtyds een broekigen, moerassigen of veenigen grond betekende . . .*'.

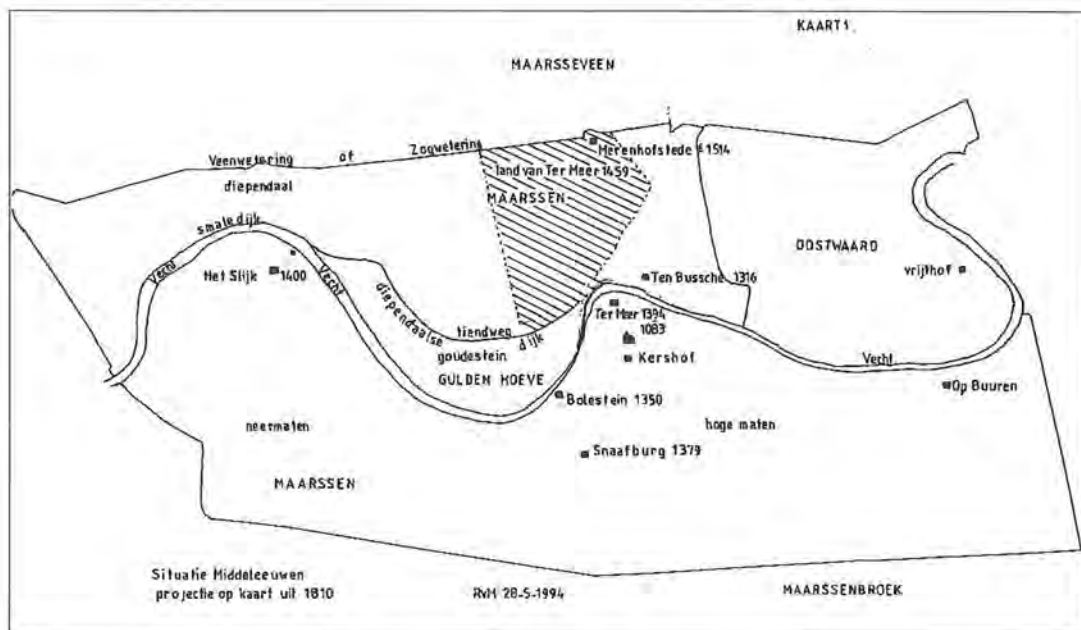
Van Berkel geeft ook een mogelijke betekenis voor de naam Marsna of Marsua, dit gaat vermoedelijk op het germaanse Maris-oniu, oftewel 'aan de moerassige beek' terug.

Waar de naam Ter Meer vandaan komt is onbekend. Een theorie verwijst naar een uit Zeeland afkomstig geslacht dat haar naam aan het huis gaf. Omgekeerd kan het geslacht haar naam ook aan het huis ontleend hebben.

Maarssen werd ook als Meerssen aangeduid en Ter Meer als '*. . . dat huys tot Meer . . .*'. Meer kan ook naar water verwijzen. In het Rivierengebied hebben 'meer'-namen betrekking op binnendijkse, verlande stroombeddingen. En 'meer' heeft bij de Gelderse waterloop Meer en de Limburgse plaats Meer de betekenis van afgesneden rivierbocht. Zo wordt ook bij het nabijgelegen Utrechtse De Meern verwezen naar een waterloop.²

CURTIS?

Het is onduidelijk waar de bewoning van Maarssen een aanvang heeft genomen, hetzij op de zuidelijke oever - waar de Nederlandse

Hervormde kerk staat, hetzij op de noord-oostelijke oever, daar waar het Huis ten Bosch staat.

Buitelaar geeft in zijn recente publikatie ook geen afdoende verklaring, dit wegens het ontbreken van voldoende gegevens.³

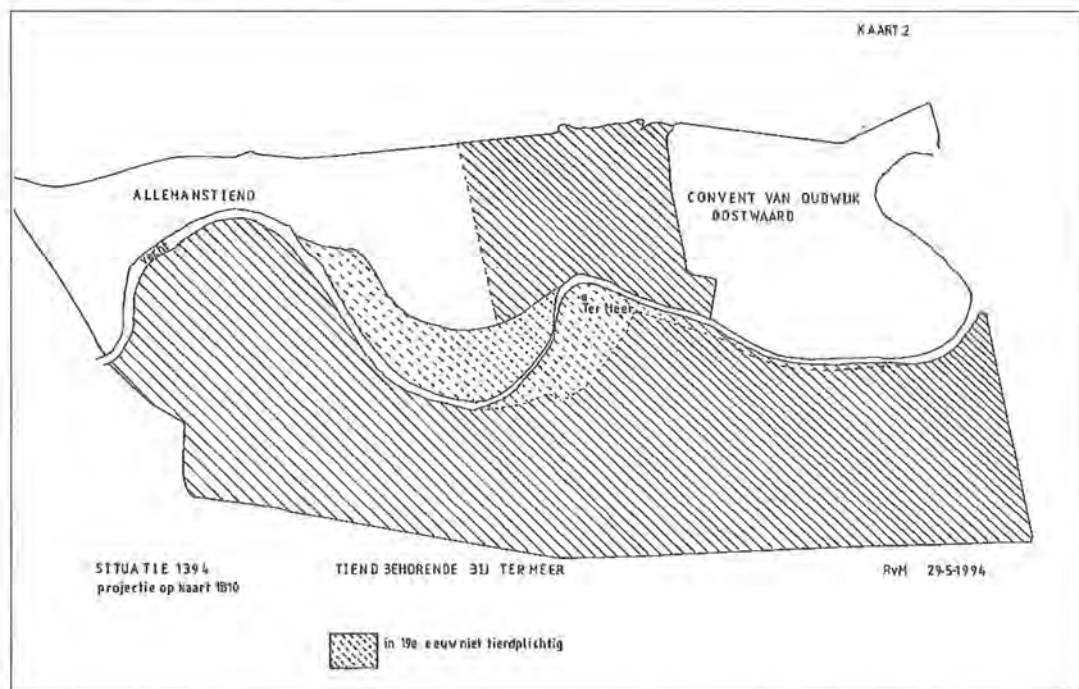
Op grond van de ligging van het huis Ter Meer nabij de parochiekerk en het bezit van de tienden op het oude land van Maarssen, geeft hij vooralsnog de voorkeur aan Ter Meer boven Ten Bosch als de curtis (administratief centrum, tevens woonplaats meier) van waaruit Maarssen bestuurd en verder ontgind werd. Ter Meer zou dan de oorspronkelijke curtis zijn geweest. Het probleem is echter dat Ter Meer pas in 1396 vermeld werd, als Frederick van der Meer beleend wordt door bisschop Frederik van Blankenheim met het huis.⁴ Twee jaar later vinden we in een omschrijving van de grenzen van de Allemanstied de zinsnede '... hofstede van der Meer ...'. Deze zinsnede komt ook in 1578 nog in een erfpachtbrief voor.

Buitelaar is van mening dat met 'de hofstede van der Meer' de tiend bedoeld wordt, behorende bij het huis. Deze tiend wordt later - zoals ik heb aangetoond - aangeduid als de Gouden Hoef. In een vorig artikel heb ik geopperd dat met deze 'hofstede' ook een voorloper van de huidige boerderij de Merenhofstede kan zijn bedoeld.

Bij zijn omschrijving van de ontstaansgeschiedenis van Wijk bij Duurstede verklaarde Dekker ook de term hofstede, een verklaring die overeenkomst vertoont met die van Buitelaar. Bij Dekker is sprake van een systematische verkaveling langs straten, waarbij hofsteden in tijns werden uitgegeven als erven bestemd voor huizenbouw (stedenbouw). Hofstede is dan een middeleeuwse vertaling van de term area = huisplaats, en niet hofstede in de betekenis van boerderij. In dorpen kwamen ook hofsteden in de betekenis van huisplaats voor, maar dan zonder de systematische verkaveling langs straten.

In 1537 noemde men de boerderij 'MEYER-HOFFSTEDE'. Ik kan niet bewijzen dat 'MEYER' hetzelfde is als meier, in dat geval is de bewoning op de plaats waar de huidige Merenhofstede staat veel ouder dan nu kan worden aangetoond. Een niet te bewijzen stelling zou dan kunnen luiden dat op deze plaats de curtis stond en pas in een later stadium Ter Meer het centrum van het dorp Maarssen vormde. Deze stelling kan direct worden verworpen uitgaande van een betekenis van de term 'vrijgeld'. Dan is namelijk dit gebied nieuw ontgonnen gebied vanuit (vermoedelijk) Ter Meer!

Een relatie met Ter Meer is stellig aanwezig. Op bijgevoegd kaartje (1) staat de Merenhof-

stede ingetekend op een gebied in 1459 bekend als '... het land van Ter Meer ...'. De grond is later gedeeltelijk eigendom van het Convent van Oudwijk, vanaf wanneer dit eigendom dateert heb ik (nog) niet kunnen achterhalen.

Bij de vaststelling van de jaarlijkse pacht van het Convents gedeelte is ook sprake van 'vrijgeld'. De term vrijgeld komt ook in twee erfpachtbrieven van 1550 en 1557/1562 voor, steeds in de clausule die de betaling van de pacht betreft: '... geheel vrijgelt sonder eenigerhand afcortinge off verminderinge des erfpacht ...' en '... vrij gelt van allen ongeleen nu opde voerscr. landgoederen, wesen de ofte opte selve toe enijge tijt te komme mochten te sijn van ouschiltgelt, leckendijcksgelt ...'. Verdam verklaarde de term vrijgeld als een betaling waarop niets gekort werd en 'coringe' als korting in geld. Met andere woorden de pachtsom zoals vastgesteld was vereist zonder dat daarop verschuldigde belastingen e.d. in mindering mochten worden gebracht. In een artikel over het Gelderse hofhorig goed Dusschoten (nabij Voorschoten, gemeente Barneveld) komt de term vrijgeld voor in de jaarlijkse verplichtingen in 1493 schuldig aan de hertog. Met vrijgeld werd hier bedoeld een belasting als vrij-

man, de eigenaar was niet horig voor **nieuw ontgonnen** gronden toebehorende aan de hertog.⁵

Buitelaar wijst het ministerialengeslacht Van Maarssen aan als vermoedelijk afstammende van de villicus, d.w.z. de beheerder van het bisschoppelijke domeingood.

Villicus is een ander woord voor **meier**. Meiers waren oorspronkelijk beheerders voor de bisschoppelijke domeinen, later werden zij (ook) betrokken bij de ontginningen van de venen, direct grenzende aan deze hofgoederen. Als ministerialen konden de voormalige villici grote macht en welvaart bereiken. Het ministerialengeslacht Van Maarssen is dan ook een vooraanstaande familie geweest.⁶

De meest bekende vertegenwoordiger is Herman van Maarssen die in 1243 tien hoeven aan het Kapittel van Sint Pieter verkocht. Andere vertegenwoordigers zijn de bovengenoemde Meintetus en Gozewijn en de kanuniek Hendrik overleden in 1263.

Buitelaar vermoedt dat het geslacht Van Maarssen in een eerder stadium de rechtsmacht, tijns en tienden van Maarsseveen heeft overgedaan aan de familie Van Abcoude/Van Gaasbeek. In het morgengeld van 1459 komen we nog steeds de naam '... des

jonckeren gerecht van Gaesbeek . . . tegen. De familie Van Abcoude was nauw gerelateerd aan de familie Van Zuilen, het geslacht dat het aan Maarsseveen grenzende Westbroek in leen hield. Opvallend is dat in Maarssen het tiendblok Allemanstiend lag, begrensd door enerzijds Breukelen anderzijds het Maarsseense tiendblok Gouden Hoef, deel uitmakende van de Maarsseense tienden in het (mede)bezit van de heren van Maarssen.⁷ Een tiendblok met dezelfde naam lag in Westbroek, eigendom van de Van Zuilens. Het is niet mogelijk een relatie aan te tonen tussen het geslacht Van Maarssen en Ter Meer, tenzij uitgaande van de combinatie geografische ligging Ter Meer - bezit tienden. Daarnaast is ook de herkomst van het geslacht Van der Meer onbekend.

HERKOMST NAAM GOUDEN HOEF

Tot nu toe heb ik niet getracht de naam van het tiendblok Gouden Hoef te verklaren. Ik weet ook niet van wanneer deze naam dateert.⁸ Dekker verklaart in zijn boek de naam Gouden Hoef/Gulden Hoeve, als mini-gerichten, vrij van de betaling van tienden en tiynzen, en dikwijls ook met een eigen rechtsgebied. Dit laatste was geen vereiste, het vrijgesteld zijn van tienden en tiynzen was voldoende om Gouden Hoef te worden genoemd. Als voorbeeld haalt hij ondermeer de Gulden Hoeve te Alendorp (Vleuten) aan.

Als deze verklaring ook voor Maarssen opgaat dan is de naam Gouden Hoef voor het gebied bewaard gebleven. De oorspronkelijke herkomst is echter verloren gegaan. Ironisch genoeg werd het (nabijgelegen) tiendblok dat later gedeeltelijk het gebied Diependaal besloeg later ook Gouden Hoef genoemd.

Tot in de 17e eeuw vinden we verwijzingen naar het 'gebied' Gouden Hoef terug *'... tussen den Gouden-Hoeven ende der Venewetering (Zogwetering) . . .'* Zo verkregen in 1550 Dirck Janszoon en zijn vrouw van de Duitse Orde 3 morgen land gelegen op de Gouden Hoef, toebehorende aan de pastorie, in erfpacht. Een perceel groot 10 hond genaamd de Kalkhofstede, een perceel groot 3 hond genaamd Raadsakker en een derde perceel groot 5 hond, het laatste liggende op Diependaal. In de verpachtingen in 1557/1562 van dezelfde percelen worden de grenzen

opgegeven. De percelen Kalkhofstede (nu 2 morgen 1 hond) en Raadsakker (nu 4 hond) lagen tussen de Vecht en de Diependaalse tiendweg, het derde perceel tussen de Diependaalse tiendweg tot aan de Zogwetering (dus op Diependaal). De Kalkhofstede en de Raadsakker lagen op het gebied later bekend als Goudestein (niet te verwarren met de buitenplaats van deze naam). Jan Jacobsz Huydecoper kocht in 1608 een *'... huysinge mette hofstede genaamd de Gouden Hoeff . . .'*, liggende op het gebied Goudestein, zelfs ter plaatse van het huidige gebouw genaamd Goudestein. In 1629 bestond de bebouwing van het gebied Goudestein naast het nog bestaande huis Boomgaard aan de Herengracht en enkele huizen nabij de brug uit Huydecopers hofstede genaamd Goudestein.

Ook bij erfpachtbrieven van grond rond de Maarsseense brug komen we de Gouden Hoef tegen. Zo beleende Steven van Zuilen van Nijvelt in 1655 Hans van Esse met grond gelegen 'omtrent de brugge streckende vande selve Vecht tot aen t hooch lant toe . . .'. In de omschrijving van tien jaar later werd gesproken van een ligging op de Gouden Hoef; overigens betrof het hier de Kampertoorn en het 'Klooster'. Later werd in plaats van het hoge land gesproken van een tuin en/of boomgaard. Dit hoge land moet dus aan de Diependaalse dijk gelegen hebben. Direct achter de dijk begonnen de landerijen van de Merenhofstede.

Uitgaande van de nu bekende feiten heette het gebied Goudestein dus voorheen Gouden Hoef/Gulden Hoeve.⁹

Deze visie wordt mede ondersteund door het blijkbaar tiendvrij zijn van het gebied Goudestein (aanvankelijk dus bekend als Gouden Hoef) in de 17e-20e eeuw. Dit ondanks de aanduiding van het tiendblok in 1585 als Gouden Hoef, Merenhofstede en Boschhofstede. Dit tiendblok bestond hoofdzakelijk uit landerijen horende bij de Merenhofstede, liggende in het gebied Diependaal (zie kaartje 2).

KASTELEN IN MAARSSSEN

Recentelijk hebben in regionale dagbladen artikelen gestaan waarin melding werd gemaakt van de (her)ontdekking van kastelen in de provincie Utrecht. In het Utrechts Nieuwsblad van 28 mei 1994 verhaalt de voorzitter van de Historische Kring Breuke-

len van de ridderhofstede Rietveld op de noordoostelijke Vechtoever. Het aantal Breukelse ridderhofsteden komt daarmee op vier, te weten Oudaen, Nijenrode, Gunsterstein en nu Rietveld. Verder is nog sprake van het stenen huis Sprockelenborch en het 'Dolre-goed'.

Maarssen komt er met haar aantal versterkingen ook niet bekaaid af (zie kaartje 1). Recentelijk wees drs. W. Smits erop dat de nog steeds bestaande boerderij Het Slijk rond 1400 een kasteel was.¹⁰

Welke kastelen c.q. versterkte huizen/boerderijen hebben wij in Maarssen gehad?

Bekend tot nu toe zijn: Het Slot te Maarssen (ook wel bekend als Zuilenborg en het latere Ter Meer), Bolenstein, het Huis Ten Busse (de voorloper van het voormalige gemeentehuis), Snavelenburg, Het Slijk, het vrijthof Oostwaard (ik laat bewust in het midden of hier sprake was van een kasteel) en de stenenkamers Op Buuren en de Kershof.¹¹

Met andere woorden, wij hoeven niet onder te doen voor andere gemeenten liggende aan de Vecht.

Naschrift:

Duidelijk is dat over de oorsprong van het dorp Maarssen en de gang van zaken tijdens de Middeleeuwen in feite heel weinig bekend en/of bewezen is. Er zijn weliswaar verscheidene theorieën, maar het ontbreken van bronnenmateriaal en/of diepgaand onderzoek staan (nog) niet toe een eenduidig antwoord te geven.

Ron van Maanen

Noten:

1. Holland in vroeger tijd. Deel VII. Gelderland Dr. J.A.B.M. de Jong. Europese Bibliotheek, Zaltbommel, 1964. Oorspronkelijk uit 1742 door Isaak Torion, Amsterdam. Hedendaagse Historie of Tegenwoordige Staat van Alle Volkeren XIIIe deel. De auteur heeft ook het bouwjaar 1083 vermeld, wel was hij sceptisch met betrekking tot deze datum, aangezien hij schreef: '... zo sommigen willen ...'. Het kasteel was volgens hem in 1527 '... vertimmerd en hersteld ...'. In een 17e eeuwse (?) copie van stukken opgesteld in de eerste helft van de 16e eeuw ten behoeve van de vaststelling van de lijst van de Stichtse ridderhofsteden komt ook Ter Meer sprake. Nu komt voor 'Meer' het bouwjaar

1086 naar voren met als stichter het geslacht Van der Meer. Ook hier werd gesproken van een herbouw rond 1525.

2. G. van Berkel en K. Samplonius. Het plaatsnamenboek. De herkomst en betekenis van Nederlandse plaatsnamen. Van Holkema & Warendorf, Unieboek bv, Houten, 1989. E.E. Künzel, D.P. Blok en J.M. Verhoeff. Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200. P.J. Meertens instituut, Amsterdam, 1989. M. Schönfeld. Veldnamen in Nederland. Gysbers & Van Loon, Arnhem, 1980.
3. A.L.P. Buitelaar. De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek. Verloren, Hilversum 1993.
4. De verwijzing naar de jaren 1083 en 1086 terzijde gelaten.
5. J. Verdam. Middelnederlandsch handwoordenboek. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1981. E.L. Steinmeier. 'Van Dusschoten' in: Gens Nostra, februari 1990, nr. 2, p. 69-79.
6. Ministerialen behoorden tot een beroepsstand van onvrijen. Pas later werd het een geboortestand. Ministerialen worden ook wel aangeduid als dienstadel, dit ter onderscheiding van de oorspronkelijke geboorteadel. Ministerialen werden oorspronkelijk door hun heer, bisschop/hertog/graaf, belast met het beheer van diens domeinen en bewaken van burchten.
7. Met Maarsseveen is hier het latere Oud-Maarsseveen bedoeld en met Maarssen het latere Nieuw-Maarsseveen!
8. In een akte van 21 september 1334 wordt de akker genaamd Pijsacker 'biden Gouden Hoeve' vermeld. Archief Domkapittel invnr. 1512 (Rijksarchief Utrecht).
9. R.H.C. van Maanen. 'Merenhofstede 1396-1831' en 'Het tiendblok Gouden Hoef en de Merenhofstede 1394-1783', beide artikelen verschenen in H.K.M. 21e jaargang no.1, februari 1994. Dr.C. Dekker, Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen. 1983, p.105. Archief Zoudenbalch invnr. 134 (RA Utrecht). Archief Duitse Orde invnr. 721. Archief gemeente Maarssen 1813-1938 invnr. 2766. Archief Dorpsgerecht Oud- en Nieuw-Maarsseveen invnr.1486.
10. Drs. W.Smits. 'Het Slijk, het korte verhaal van een kasteel' in: H.K.M. 21e jaargang no. 1, februari 1994, p.10-13.
11. Een stenen kamer was een middeleeuws boerderijtype. Naast het uit hout opgetrokken bedrijfsgedeelte was een stenen uitbouw aanwezig. In tijden van nood kon deze dienen voor de verdediging. Verdam geeft twee verklaringen voor de term vrijthof: 1) voorhof van een kerk en 2) omsloten of omheinde hof of tuin. Oostwaard is gedurende lange tijd bezit geweest van de St. Stevensabdij (later bekend als Convent van Oudwijk).

De eerste jaren van de Roomsche Katholieke Toneelvereniging Maarssen ROKA-TOMA 1932-1945

Een samenvatting uit de gegevens die ons ter beschikking werden gesteld door de heer Nardus Heus, erevoorzitter.

Ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van ROKA-TOMA, in 1992, publiceerde Nardus Heus een aantal artikelen in het opnieuw tot leven gekomen mededelingenblad 'Maarssen '32', de huidige naam van de toneelvereniging, die begonnen is als ROKA-TOMA en nog steeds met veel succes in Maarssen actief is.

In de jaren dertig kende Maarssen een boeiend verenigingsleven, dat zoals dat in die tijd normaal was, keurig naar zuil was onderverdeeld. Er was al een katholieke jongelingenvereniging en nadat de leden met toneelspele kennis hadden gemaakt en het acteren bij een aantal van hen zeer in de smaak viel, werd op 18 januari 1932 onder leiding van kapelaan Alfrink (de latere kardinaal) de Roomsche Katholieke Toneelvereniging Maarssen opgericht, waarvan 24 katholieke heren van onbesproken gedrag lid werden. Het bestaan van zo'n vereniging was echter niet mogelijk zonder een Geestelijk Adviseur (GA) en daarvoor was natuurlijk kapelaan Alfrink de aangewezen persoon. Tot voorzitter van het bestuur werd door de pastoor, Mgr. Rientjes, benoemd de heer C. Jongerius, hoofd van de R.K. jongensschool te Maarssen.

Het bestuur bestond uit de voorzitter (een persoon van algemeen erkend gezag) de GA, de regisseur en twee werkende leden. Tot vreugde van iedereen werd de heer A.J. van Schaik bereid gevonden als regisseur op te treden.

De contributie bedroeg 25 cent per maand. Bij de keuze van het te spelen stuk was een groot probleem dat niet alleen rekening moest worden gehouden met de smaak van het publiek, maar vooral ook met de mening van de GA en met de samenstelling van het toneelgezelschap, dat alleen uit mannen bestond. Het was dus beslist geen gemakkelijke opgave.

Echter op 10 april 1932 werden er toch maar liefst twee stukken, met groot succes op de

„ROKA-TOMA”
MAARSSSEN

Opgericht 18 Jan. 1932 — Regie: A. J. v. Schaik

Opvoering van:

**„DE MAN IN DE
MONNIKS - PIJ”**
van EDGAR WALLACE.

DETECTIVE-SPEL in 3 bedrijven en 7 tafereelen,
op ZONDAG 2 Februari 1941,
in de Grote Zaal van Hôtel „De Harmonie”.

MEDESPELENDEN:

Hoofd-Bewaarder Joyce	Ko Broeke.
Bennett	Jo v. Tricht.
Stein	Wim Bolander.
Bewaarder Timms	Jo Bots.
Adj. Director Major Craddock	B. Elbertse.
Joe Connor	N. Heus.
Hoofd-Inspecteur Hallick	R. v. Fulpen.
Marks (De Gladde)	G. Heus.
Cotton	Frits Spoelstra.
William Goodman	Gijs Heus.
Veronica Elvery	To Aué.
Mrs. Elvery	Mevr. Voorent.
Colonel Redmayne	Gé v. Schaik.
Mary Redmayne	Mevr. v. Putten.
Ferdinand Fane	Th. E. E. v. Schaik.
Brigadier Starr	Ko Schreurs.
Hoofd-Inspecteur Aske	P. Bots.
Sergeant Dobey	H. v. d. Brink.

Aanvang 6.45 uur. Prijs per plaats 50 ct.
Zaal open: 6.15 uur. HET BESTUUR.
Plaatsbespreken in de zaal à 10 ct. p. p. op Zondag
2 Febr. van 12-1 uur.

planken gezet, als eerste proeve van bekwaamheid van het gezelschap: het blijspel 'Filmfabrikanten' van Jan Grosfeld voor de pauze en de eenakter 'Minister Vagebond' na de pauze, waarin Gert Heus een prominente rol vervulde.

PROGRAMMA VAN DEN FEESTAVOND

bij gelegenheid van het
30-jarig bestaan der Vrouwencongregatie
in de St. Aloysius
Parochie te Utrecht

GEGEVEN DEN 1STEN FEBRUARI 1939 DOOR HET TOONEELGEZELSCHAP
„ROKA - TOMA" MAARSSSEN

OPGERICHT 18 JAN. 1932

REGISSEUR A. J. v. SCHAIK

KAPWERK SAM PARZER

OPVOERING VAN:

„KINDEREN VAN ONS VOLK" SPEL VAN HET LAND
IN 5 BEDRUVEN

Naar de Romans: „KINDEREN VAN ONS VOLK" en „DE SCHOONE VOLEINDING"
in samenwerking met: ANTOON COOLEN, bewerkt door COR HERMUS en KEES SPIERINGS

PERSONEN:

Boer Verberne	F. Spoelstra
Vrouw Verberne	Mevr. Heus
Marie, hun dochter	Mej. E. Heus
Klouske, de knecht	Ko Broeke
Godefridus van de Breemortel	N. Heus
Giel Slegers	G. Heus
Pastoor Vogels	Th. v. Schaik
Jans, de huishoudster bij den Pastoor	M. Thiers
Doruske Timmer	R. v. Fulpen
Oude Slegers, vader van Giel	G. v. Schaik
Meester van Veldhuizen	P. Bots
Graard de Bijl, een rijke boer	B. Eibertse
Driekus de Baoy, een peelwerker	J. Broeke

Het stuk speelt in een dorp der BRABANTSCHPEPEL. Het 1ste Bedrijf op de hoeve van BOER VERBERNE
Het 2e en 3e Bedrijf op „DEN KRAAIENBERG", de hoeve van de ongetrouwen, MARIE en GODEFRIDUS.
Het 4e en 5e Bedrijf op de PASTORIE.

Afgewisseld door zang v. h. Congregatiekoor, o.l.v. den heer J. C. A. Kuijpers.
Ave Maria J. A. S. van Schaik. Pr.
Van een stordige vrouw (Oud Holl. Volksmelodie) Julius Röntgen
Rondeaux (Oud Hollandsch) Julius Röntgen
Lied aus Wien, uit het Zangspel „Das Dreimäderlhaus" Frans Schubert

Aanvang kwart voor acht uur precies

BEWIJS VAN TOEGANG

Het publiek dat toen nog alleen uit familie en geloofsgenoten bestond was laaiend enthousiast.

Achter de schermen ging het echter niet zo van een leien dakje.

Al snel moest er een nieuwe GA worden gevonden daar dhr. Alfrink elders werd benoemd. Het werd de nieuwe kapelaan dhr. Ebskamp. Hij was lang niet zo soepel als dhr. Alfrink, wat soms tot grote moeilijkheden leidde.

Ook de voorzitter vertrok naar elders en het nieuwe schoolhoofd bedankte voor de functie. Gelukkig was de heer A.J. van Schaik bereid als waarnemend voorzitter op te treden.

Om een indruk te geven van de voorschriften waaraan leden van de toneelvereniging ROKA-TOMA zich hadden te houden, volgen hier enkele:

- alleen R.K.-heren van onbesproken gedrag en niet jonger dan 18 jaar konden lid zijn;
- men mocht niet lid zijn van een andere/neutrale vereniging;
- als een lid bevriend was met een niet-R.K.-meisje werd hij onmiddellijk geroyeerd;
- na afloop van een voorstelling mocht er volstrekt niet worden gedanst.

Misschien waren de voorschriften voor die tijd heel gewoon, maar ze waren voor de leden niet altijd even gemakkelijk na te leven. Wel dient nog te worden opgemerkt dat heren van elke rang of stand lid konden worden, mits zij katholiek waren.

In 1935 wilde men een feest organiseren waarbij dames aanwezig konden zijn. Dit werd echter door de GA helemaal niet op prijs gesteld. Het conflict liep zo hoog op dat de GA niet meer op de vergaderingen verscheen. Hierdoor kwam de vereniging in een heel moeilijk parket. Dit soort onenigheden zou er zelfs toe kunnen leiden dat het 'ROKA' zou moeten verdwijnen en dat was ondenkbaar in een tijd dat men zo afhankelijk was van de steun en belangstelling van de katholieke gemeenschap.

In de loop van 1936 herstelden de betrekkingen tussen bestuur en GA zich.

Intussen werd het steeds moeilijker om geschikte stukken alleen voor heren te vinden, stukken die toch aantrekkelijk waren voor

het publiek, dat inmiddels niet meer alleen uit katholieke kring kwam. In 1935 werd er tot grote verrassing van de toeschouwers zelfs door een heer (W. van Liempt) een vrouwenrol vertolkt.

Na het eerste lustrum in 1937 komt er toch verandering.

Doordat er ter gelegenheid van Koninginnedag een stuk werd opgevoerd in samenwerking met 'De Gouden Ploeg' kregen de leden en het publiek steeds meer de smaak te pakken van gemengd toneelspel.

'De Gouden Ploeg' was een van de andere twee toneelverenigingen, die Maarssen in die tijd rijk was. Het was een besloten vereniging, waarvan voornamelijk leden van voor-aanstaande families lid waren. Dan was er 'Kunst en Strijd', een socialistische groep, die evenals ROKA-TOMA nog steeds met succes in Maarssen optreedt.

In 1938 was het dan zo ver. De GA stond toe dat 'gastrollen' vertolkt zouden worden door dames. Zij konden evenwel geen lid worden van de vereniging. Het succes was enorm en er werden zelfs voorstellingen buiten Maarssen gegeven van het stuk van Anton Coolen 'Kinderen van ons volk' waarin maar liefst drie dames meespeelden.

Jammer genoeg naderde het oorlogsgeweld onze grenzen en steeds meer leden werden opgeroepen om hun dienstplicht te vervullen. In 1940 was het daardoor niet meer mogelijk een stuk op te voeren.

Nadat de Duitse bezetting een feit was, begon men toch weer met het instuderen van een nieuw stuk. Zo werd op 8 januari 1941 een toneelstuk van Edgar Wallace opgevoerd, 'De man in de monnikspij'. In het najaar volgde nog een opvoering van het blijspel 'De Distel' van Johan Fabricius. Toen was het afgelopen, men wilde zich niet aanmelden bij de 'Kulturkammer'.

Na enkele jaren van gedwongen rust werd toch weer een stuk ingestudeerd, dat dan direct na de oorlog zou kunnen worden opgevoerd. Doch de oorlog duurde veel langer dan verwacht en men besloot het stuk dan maar clandestien op de planken te brengen om in deze barre tijden in eigen kring toch nog wat verstrooiing te brengen.

In gebouw 'Concordia' werd het stuk met de

toepasselijke titel 'Dorp in Onrust' opgevoerd. Het vereiste van publiek zowel als spelers nogal wat aanpassingsvermogen, daar het met de accommodatie en de aankleding behelpen was in de zomer van 1944.

Na de bevrijding kregen ook de activiteiten van ROKA-TOMA weer vastere vorm. In augustus 1945 werd er deelgenomen aan de bevrijdingsoptocht met een 'zigeunergroep'.

Hieraan waren prijzen verbonden en ROKA-TOMA deed meteen weer van zich spreken door de eerste prijs te behalen.

N. Heus, bewerkt door M.C. Hatzmann

De Huydecopers en de Merenhofstede

In het artikel over de Merenhofstede in de jaren 1394-1831 trachtte ik de relatie tussen de Huydecopers en deze boerderij vast te stellen. Inmiddels kan ik dankzij verder archiefonderzoek meer licht over deze relatie laten schijnen.¹

EIGENDOMSRECHTEN

In 1665 vond in Amsterdam een boedelscheiding plaats. Aan de oudste zoon van Jurius, Paulus, werd de Merenhofstede met circa 40 morgens land toegewezen. Gebruiker van de boerderij is dan Harman Joosten van Berch. Vervolgens schreef ik dat de boerderij in 1679 een geschatte waarde had van f 8000,00. Deze schatting gebeurde ten behoeve van de erfgenamen van mevrouw Coymans.²

Wat er nà 1679 met de boerderij gebeurde was mij nog onduidelijk. Onderzoek van drs. V. Smits gaf een relatie van Jozef Huydecoper met de Merenhofstede aan.³

Een aantekeningenboekje van Huydecoper over de periode 1692-1705 heeft als titel 'De Merenhofstede en verdere landerijen'.⁴

Wat bleek nu? De mevrouw Coymans uit 1679 was de echtgenote van Joan Huydecoper.

Joan Huydecoper (1599-1661), heer van Maarsveen was voor de tweede keer getrouwd met Maria Coymans (1603-1647). Zijn zoon, Joan Huydecoper (1625-1704) trouwde in 1656 met Sophia Coymans (1636-1714), dochter van Joan Coymans en Sophia Trip.

Op deze wijze werden vooraanstaande Amsterdamse regentenfamilies aan elkaar geïeerd. Later voegden ook de families Reaal

en Hooft zich bij dit illustere gezelschap!

Met de Coymans uit 1679 is vermoedelijk Sophia Coymans bedoeld, dus de boerderij behoorde in ieder geval op dat moment al tot het bezit van de Huydecopers. Onduidelijk is nog hoe en wanneer de familie Coymans de Merenhofstede in eigendom verwierf.

Ook de relatie Merenhofstede met Jozef Huydecoper kunnen we verder toelichten. Het echtpaar Joan Huydecoper en Sophia Coymans legde in 1693 bij testament vast dat de Merenhofstede, met een geschatte waarde van f 16.000,- als huwelijksgeschenk voor Jozef was bedoeld.⁵

Deze Jozef (1667-1709) trouwde met alweer een Coymans, namelijk in 1706 met Sophia Isabella. Haar moeder was overigens een Van der Muelen.

Het eerdergenoemde aantekeningenboekje van Jozef Huydecoper behandelt de periode 1692-1705.⁶

Opvallend was dat niet gesproken werd van akkerbouw maar alleen van veehouderij, dit terwijl de boerderij een groot areaal aan bouwland bezat. Weliswaar werd haver verbouwd, maar dit was bestemd als paardevoer. Naast paarden, koeien werden er ook ossen gehouden, waarschijnlijk voor de vetweideij. Een voorbeeld van de werkzaamheden verbonden aan het verbouwen van haver geven

Maire Hofstede. Zuid/Oostgevel.

Foto R.H.C. van Maanen 4/1994

de aantekeningen uit 1695:

juni:

- Egbert voor het kopen van haver te Utrecht bestemd om te zaaien *f* 32:00
- Lulf voor het uitsteken van de dissels en het zaaigereed maken van de grond *f* 04:08
- Egbert voor het ploegen en zaaien *f* 33:00

september:

- Lulf voor innemen van de haver *f* 01:12

oktober:

- Hendrik voor het maaien en inbinden *f* 18:18
- en voor bier *f* 01:10
- Lulf voor opsteken haver *f* 00:16
- Lulf voor inrijden 16 voer inrijden *f* 05:08

Belastingenaanslagen uit 1702 en 1706 geven aan dat voor de 62 1/2 morgen land *f* 78:02:08 en voor een huis *f* 4:00:00 was verschuldigd.⁷

In het testament van Jozef Huydecoper uit

1709 werd niet gerept van de boerderij zelf, slechts van een paardenstal met schuur en hooiberg (getaxeerde waarde *f* 150:00:00). Jozefs landerijen lagen alle in Buitenweg, waarvan een gedeelte achter de boerderij. Daarnaast blijkt Huydecoper ook grond te pachten, waaronder in 1706 en 1709 10 morgen van het Convent van Oudwijk.

Een boedelscheiding van Joan Huydecoper en Sophia Coymans uit 1714 noemt weliswaar de Merenhofstede, maar laat in het midden aan '... wie zij te beurt gevallen ...' Joseph is inmiddels overleden.⁸

Vervolgens vindt er een zeer ingewikkelde verdeling van de verscheidene nalatenschappen plaats. Er zijn vele familieleden die aanspraak kunnen maken op een aandeel.

Uiteindelijk komt de boerderij tussen 1714 en 1721 in het bezit van Jan Reaal en Daniel Hooft.

In 1721 waren Jan Reaal en Daniel Hooft, beiden afkomstig uit Amsterdam, *f* 30,00 aan een buitengewone belasting verschuldigd voor 62 1/2 morgen land, behorende bij de

Maire Hofstede. Oostgevel.

Foto R.H.C. van Maanen 4/1994.

Merenhofstede.

Drie jaar later blijkt dat 40 1/2 morgen in Nieuw-Maarsseveen en 22 morgen land in Oud-Maarsseveen lagen. Aan oudschildgeld was men f 108:16:00 respectievelijk f 18:19:00 verschuldigd. Bewoner en gebruiker van de boerderij is Wessel van der Manden, aan familiegeld is hij f 4:10:00 verschuldigd.

In 1755 was de boerderij geheel in het bezit van de familie Hooft. Afgezien van bijna een halve morgen in erfpacht uitgegeven land waren de bijbehorende landerijen nog steeds 62 morgen groot. In 1831 werd de Merenhofstede door de familie Hooft verkocht aan Abels van Waveren.

GROOTTE LANDERIJEN

In 1711 wordt de boerderij opgegeven als zijnde circa 60 morgen land groot. In 1679 was dit nog circa 41 morgen, iets dat al in de zestiende eeuw het geval was.

Met name Johan Huydecoper heeft door middel van aankopen het grondbezit vermeerderd.

Zo zien we hem in 1691 6 morgen in het Buitenweg aankopen van de weduwe van Johan Vivien. Op zich niets schokkends. Kijken we naar de oorsprong van deze bewuste 6 morgen, dan krijgen we een ander verhaal.

Vivien had deze grond namelijk in 1662 aangekocht van de erfgenamen van Wouter Adriaen van Meerenhoef. Wouter was in 1647 eigenaar geworden, zijn voorganger was Jasper Herman van de Meerenhoef.⁹ En deze Jasper verkocht in 1636 de helft van de boerderij de Merenhofstede door, zoals we in het vorige artikel hebben gezien.

In 1714 verkrijgen de kinderen en erfgenamen van Joan Huydecoper van het kapittel van Sint Jan het directum beneficium van 4 morgen land genaamd de Ried en gelegen in de Merenhofstede tussen de Maarsseveens-evaart en de Wetering, boven Jacob Cromhout en beneden Pieter van Vlooswijk.

PACHTERS

Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw verkeerde de Nederlandse landbouw in een crisis. Vanaf ± 1660 begonnen de graanprijzen

te dalen gevolgd door de prijzen van andere landbouwprodukten als bonen en erwten. Oorlogen, natuurrampen en de veepest zorgden voor donkere jaren voor de landbouwer. Ook voor de grondeigenaren was dit een sombere periode door de tegenvallende bedrijfsresultaten en pachtopbrengsten en de lage grondprijzen met een absoluut dieptepunt rond 1730. Een negatief fenomeen in deze jaren was de 'parate executie'. Van pachters die hun pachtgelden niet konden voldoen, werden de bezittingen in het openbaar verkocht. Iets wat ook op de Merenhofstede is gebeurd. Vanaf 1750 trok de economie weer enigszins aan, na 1760 begonnen de prijzen weer te stijgen, evenals de vraag naar landbouwprodukten. Deze vraag werd gestimuleerd door de bevolkingsgroei in West-Europa en de export naar omliggende landen. Pas rond 1817 kwam de landbouw in een volgende recessie terecht.¹⁰

Dat deze crisis ook gold voor de Merenhofstede wil ik aan twee voorbeelden toelichten. In 1682 werd de boerderij gepacht door Wouter Woutersse van Swesereng.

Hij was genoodzaakt zijn goederen in volle eigendom over te dragen aan Joan Huydecoper. De schout van Maarssen kon vervolgens een en ander in het openbaar veilen waarna de opbrengst werd gebruikt voor delging van de achterstallige pachtgelden.

Dankzij de akte van 13 oktober krijgen we een beeld van Wouters bezittingen. Ik heb er een aantal van overgenomen, mede omdat ze een beeld geven van het soort landbouwbedrijf.

'Drie bergen, waaronder twee met hooi, bonen, erwten en de derde met tarwe, 7 paarden (waarvan twee oude grauwe merries), 7 melkkoeien, 3 pinken en 4 kalven, een kruiwagen, een mes(t)slee, 6 biertonnen, een ploeg, 6 eggen, een eiken tafel, 8 tinnen schotels, 1 grote koperen ketel, 1 koperen bedpan, een 'terij', een karn, 2 roompotten, 3 bedden, een mistvaalt groot 300 voederen, verder aan ingezaaid land 11 morgen met tarwe met 3 mergen wintergerst...'.¹¹

De landerijen bij de Merenhofstede zijn op dat moment vermoedelijk nog steeds circa 41 morgens groot, tijdens de overdracht van Wouters bezittingen was grofweg ruim een kwart in gebruik als bouwland.¹²

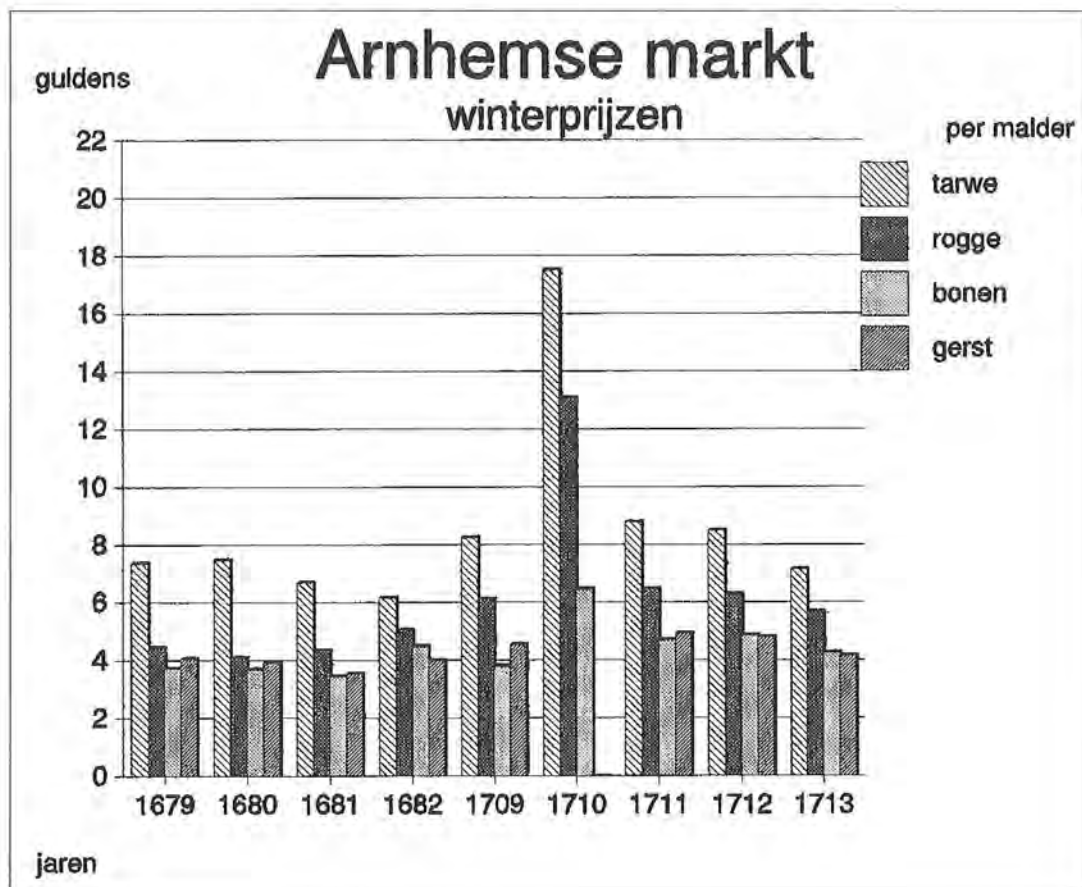
In 1711 vindt een herhaling van bovenstaand

de gebeurtenis plaats. Nu is het Egbert Wesselsz van der Manden die zijn goederen moet overdragen aan Sophia Coymans, weduwe van Joan Huydecoper. Egbert moest jaarlijks f 500,- pacht exclusief de ongelden betalen. In 1711 is hij echter nog de pacht over 1709 en 1710 verschuldigd en hij gaf aan deze niet te kunnen voldoen. Op dat moment pachtte hij al enkele jaren de inmiddels 60 morgen wei- en bouwland grote boerderij. Na een arrest van het Hof van Utrecht d.d. 10 oktober werd door de pander Bogaart beslag gelegd op Egberts bezittingen. Ook van deze bezittingen heb ik enkele voorbeelden overgenomen.

Naast 2 tangen, 2 schuimspanen, 25 aarden tafelborden, 24 aarden schotels, werden in de akte opgesomd een karn met toebehoren, een kaasvat, 6 werkpaarden, 9 melkkoeien, 3 pinken, een ploeg, een partij hooi op de balken, een partij tarwe en stroo, een partij gerst in de hengstenstal, circa 50 vimmen tarwe in een berg, 25 vimmen bonen in de tweede berg met een clompje bonen en in de derde berg hooi en haver. Ook hier weer een voorbeeld van een gemengd bedrijf.¹³

Waardoor beide pachters de pacht niet meer konden opbrengen is onbekend. Op de Merenhofstede werden akkerbouwprodukten verbouwd waarvan de marktprijzen een dalende curve vertoonden. Bovendien werd de 17e eeuw gekenmerkt door een daling van de oogstopbrengsten. Een tweeledig probleem dus, de produkten waren minder waard op de markt en de landbouwer kon deze waardevermindering niet compenseren door vergroting van de aanvoer naar de markt doordat de oogstopbrengsten waren verminderd. Dit verhaal gaat het beste op voor Wouter Woutersse. Bij Egbert Wesselsz van der Manden ligt de situatie iets anders. Vanaf de winter 1702/1703 waren de marktprijzen gedaald, vanaf de winter 1708/1709 is er weer sprake van een stijging van de marktprijzen tot aan de winter 1714/1715. De stijgende marktprijzen zullen dus voor hem een inkomensvermeerdering hebben betekend.¹⁴

Deze periode kenmerkte zich bovendien door een zogenaamd continentaal klimaat met zeer koude winters, ook wel bekend als de 'Kleine IJstijd', weliswaar in de jaren 1681-1740 met zachte(re) winters. Op zich zijn

koude winters geen probleem tenzij de voorafgaande herfst nat is.

Als we kijken naar het weer in de jaren voorafgaande aan de twee 'parate executies' dan krijgen we het volgende beeld:

1678-1679 zeer strenge winter, late lente, droge zomer

1679-1680 zeer zachte winter, vroege lente, deels natte herfst

1680-1681 zeer strenge winter, schrale droge lente, koude en droge zomer

1681-1682 vrij zachte winter, natte lente, zomer grotendeels koel en nat

1708-1709 zeer strenge winter, koele en natte zomer. De gemiddelde wintertemperatuur was -2,3 graden, het jaar daarop +2,7

1709-1710 normale winter, koele en vaak natte zomer

1710-1711 normale winter, veelal koele zomer

Beide pachters hebben dus kort voorafgaande hun 'parate executie' te kampen gehad met zeer strenge winters, Egbert Wessels

van der Manden bovendien met koele, natte zomers.

Slicher van Bath vond geen verband tussen de klimatologische veranderingen en marktprijzen. De grafiek ondersteunt zijn verhaal. Wel wees hij erop dat als vuistregel in het verleden één op de vier oogsten mislukte.¹⁵

In 1724 pachtte Wessel van der Manden de boerderij. Deze Wessel was voor de familie Huydecoper geen onbekende. Hij trad regelmatig als zaakwaarnemer voor leden van deze familie op. Bijvoorbeeld in 1745 als gemachtigde voor Adriana Huydecoper tijdens het eigendomstransport van de boerderij Het Kleine Gras.

Een andere Van der Manden, Kornelis, pachtte in 1747 de Merenhofstede met 54 morgen land in Nieuw-Maarsseveen, Zelf bezat hij 6 morgen. Het verdere huisgezin bestond uit zijn stiefmoeder, een broer, twee knechten en een meid.

Met de dood van Egbert van der Manden

kwam een eind aan de relatie Van der Mandens en de Merenhofstede. In 1834 verkocht zijn weduwe de bezittingen op de boerderij.

Ron van Maanen

Noten:

1. R.H.C. van Maanen. 'Merenhofstede 1396-1831' in : H.K.M. 21e jaargang no. 1, februari 1994, blz. 2-7.
2. Archief Dorpsgerecht Maarssen inventarisnummer 1425.
Archief Dorpsgerecht Maarsseveen inventarisnummers 1467-1469 (RA Utrecht). Mevrouw Coymans werd aangeduid als Coeymans.
3. Drs. V. Smits. 'De Maire Hofstede tussen 1692 en 1705' in : Historische Kring Maarssen, 11e jaargang no. 2 augustus 1984, blz. 38-40.
4. Archief Familie Huydecoper inventarisnummer 1134.
5. Archief Familie Huydecoper inventarisnummer 82 (RA Utrecht).
6. Archief Familie Huydecoper inventarisnummer 1134.
7. Archief Familie Huydecoper inventarisnummer 1142.
8. Archief familie Huydecoper inventarisnummer 84.
9. H.W. de Wijer. 'Grondverkoop in Maarsseveen in de 17e eeuw' in : H.K.M. 3e jaargang no. 1, maart 1976, blz. 16-19.
10. P.C. van den Noort. Inleiding tot de algemene agrarische economie. H.E. Stenfert-Kroese N.V., Leiden/Antwerpen, 1980.
B. Slicher van Bath. De agrarische geschiedenis van West-Europa 588-1850. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1977.
J.H. van Stuivenberg. De economische geschiedenis van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen, 1979.
J. Bieleman. Geschiedenis van de landbouw in Nederland 1500-1950. Veranderingen en verscheidenheid. Boom, Meppel, 1992.
11. J.M. Verhoeff. De oude Nederlandse maten en gewichten. P.J. Meertens-Instituut, Amsterdam, 1983.
Een voeder of voer betekent een karrevracht, als kubieke maat voornamelijk voor hooi: bijvoorbeeld te Amsterdam 16.8 m³.
12. Archief dorpsgerecht Maarsseveen inventarisnummer 1469 (RA Utrecht).
13. Archief dorpsgerecht Maarsseveen inventarisnummer 1482.
J.M. Verhoeff. De oude Nederlandse maten en gewichten.
P.J. Meertens-Instituut, Amsterdam, 1983.
Een vim betekent hoop of stapel en is een getalsmaat, meestal in de hoeveelheid van 100 tot 104 bossen of schoven.
14. W. Tijms. Prijzen van granen en peulvruchten. Historia Agriculturae. Ned. Agronomisch-Historisch Instituut, Groningen, 1977.
Winterprijzen voor de periode 11 november-22 februari.
Een Arnhemse malder is 136,54 liter groot.
15. J. Buisman. Bar en boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen. Bosch & Keuning nv, Baarn, 1984.
G.P. Können. Het weer in Nederland. Wisselend bewolkt. W.J. Thieme & Co, Zutphen, 1983.
B.H. Slicher van Bath. Oogsten, klimaat en conjunctuur in het verleden. A.A.G.-bijdragen 15, Landbouwhogeschool, Wageningen, 1970.

L.C. Dudok de Wit/Kees de Tippelaar (slot)

MUSEUM

Tijdens zijn reizen kreeg en kocht Kees een enorm aantal souvenirs en voorwerpen van volkenkundige aard. In kisten werden die naar Slangevecht verscheept, waar hij ze graag aan zijn vele bezoekers liet zien. In 1888 vond bovendien in het buitenhuis Vegt en Hoff een druk bezochte tentoonstelling plaats van materiaal dat door Kees was bijeengebracht. De opbrengst van de entreegelden kwam ten goede aan de armen van Breukelen.

Het succes van die tentoonstelling bracht Kees er toe in 1889-1890 een eigen Museum voor Land- en Volkenkunde te laten bouwen in het park van Slangevecht. Dat trok jaarlijks verscheidene duizenden bezoekers naar Breukelen. Wat de toegangskaartjes tot het museum opbrachten ging eveneens naar de minst-bedeelde Breukelaars.

Na het overlijden van Kees in 1913 zijn de verzamelingen geveild. Het museumgebouw werd verkocht. Een verbouwing maakte er woonhuizen van.

VEELZIJDIG MAN

Door de zes hierboven genoemde onderwerpen trad Kees de Tippelaar nadrukkelijk naar buiten. Zij bezorgden hem zijn toenmalige grote populariteit, die tot over de landsgrenzen uitstraalde. Ik zou hem echter te kort doen, wanneer ik niet meer over hem vertelde.

Kees Dudok de Wit was een veelzijdig man, zowel in zijn bezigheden als zijn verdere interesses. In ons boek *Een veelzijdig en buitenissig heer* zijn Ties Verkuil en ik daar nader op ingegaan. Het zou saai worden dat alles in kort bestek nog eens op te sommen. Slechts enkele punten zal ik hier naar voren halen, waarbij degenen die het boek al kennen zullen opmerken dat de bestudering van Kees en zijn tijd na het afronden van dat boek niet tot stilstand gekomen zijn.

POËTISCHE INTERESSES

Kees Dudok de Wit had een levendige belangstelling voor culturele zaken, in het bijzonder voor poëzie en voor de podiumkun-

sten. Hij leefde in de tijd van de dichtende dominees. Kees had wat moeite met de gedichten van François HaverSchmidt, was bevriend met vader en zoon Eliza Laurillard en bewonderde Nicolaas Beets. Alle vier waren predikant.

HaverSchmidt (beter bekend onder zijn schrijversnaam Piet Paaltjens) leed evenals Kees aan depressiviteit, een geestesziekte waarmee de geneeskundigen van die tijd nog nauwelijks raad wisten. Na een vrolijke studententijd ging het leven van HaverSchmidt even abrupt als onontkoombaar in een jarenlange neergang over. Zijn latere dichtwerkjes staan bol van droefheid en tranen. In 1894, toen HaverSchmidt 60 jaar oud was, eindigde zijn gekwelde bestaan door zelfdoding. Kees las in zijn jongere jaren verzen van HaverSchmidt, maar vond dat die zich meer had moeten verzetten tegen zijn depressieve aanvallen. Graag was ik hierover meer te weten gekomen, maar helaas zijn mij uit de 19de eeuw veel minder brieven en notities van Kees bekend dan uit de vroeg-20ste eeuw. Ik hoop dat er uit zijn jongere jaren nog eens wat meer aan het licht komt.

Kees was in zijn denken zelf ook regelmatig bezig met de dood in zijn diverse verschijningsvormen. Wat hij er over schreef, klinkt soms wat onbeholpen en ligt vaak verscholen achter mededelende zinnen van meer algemene aard. Hij had er duidelijk moeite mee zijn diepere gedachten en emoties op papier te zetten. Kenmerkend is de volgende passage, welke voorkomt in een brief aan zijn vriend Carl Blankenheim van 13 januari 1897: 'Van Teijn leeft, maar hoe? Zijn Broeder sterft, door een beet van zijn eigen hond, en Pepi, die dood wil, maar zich niet, à l'instance d'Alphons durft aan te pakken, blijft adem halen. Wij staan stil voor het Godsbestuur.'

Van de twee Laurillards lag de vader Kees het meest na aan zijn hart. Hij volgde diens levensloop op de voet en toonde zich ook ten aanzien van hem een nauwkeurig man van gedenken.

Tekening van huis en park van Slangevecht, omstreeks 1890 gemaakt door Kees Dudok de Wit. In het midden heeft hij zichzelf afgebeeld met zijn favoriete paard Kee. Deze tekening liet Kees afdrucken op fraai versierde, in blauw bedrukte papieren servetten voor eigen gebruik in zijn 'Huize Vroeg- Loop- en Zwemlust, Breukelen'. (Collectie Ties Verkuil Sr.

Wij weten vaak niet eens wanneer onze eigen vader aan zijn tweede of derde baan begon, maar Kees hield - heel typerend - markante data in het leven van vele van zijn vrienden nauwkeurig bij en wist ze op het juiste moment te berde te brengen. 'Heden Dr. E. Laurillard 52 jaren geleden Prediker geworden v/h O. en N. Testament', schreef Kees op 29 januari 1906 aan zijn Zeister vriend Franz Engelmann. En ruim een maand later, op 2 maart 1906: 'Op datum heden . . . 44 jaren geleden, herbeestiging te Amsterdam van Dr. E. Laurillard, intrede 5 Mrt. 1862'. Ongetwijfeld zijn er op die datums vanuit Slangevecht ook felicitatiebrieven of -kaarten naar Laurillard gegaan, maar die zijn, naar ik vrees, niet bewaard gebleven.

Thans is de dichter Laurillard Sr nagenoeg vergeten. In het midden van de 20ste eeuw kwamen echter nog verzen van hem voor in literaire bloemlezingen welke op middelbare scholen werden gebruikt. Hij publiceerde

godsdienstige en moralistische gedichten, alsmede folkloristische verzen, en waagde zich ook wel aan profane geestrijke rijmen. Van deze laatste wil ik er een laten horen, die onze wereldreiziger met gevoel voor humor vast wel zal kunnen waarderen. Het draagt de titel 'Wetenschappelijk discours!':

'Atweêr een Noordpooltocht!' riep spottend en boos

Een, die daarvan las in de krant;

'k Begrijp helemaal niet die liefhebberij

Van 't gaan naar dat ijsberenland!'

't Kost geld, - en veel ook, - soms nog levens daarbij, -

Ze lijken warempel wel mal;

En die weer terug zijn gekomen van daar,

Wat zagen die? Net niemendal!'

- 'Neen!' - zegt nu een tweede, 'gij spreekt nu te sterk,

Ze zagen in ieder geval . . . ' -

*'Ja, wat?' nu weêr de eerste, 'veel mist en veel ijs!
Da's alles. Nog eens: ze zijn mal.'*

*Een juffrouw, ook lid van dien kring, zegt: 'Hu!
hu!*

Noordpool! Voor geen geld ging ik meê:

Als 't Zuidpool was, ja, dan nog eer wel mis-
schien,

Dan weet ik nog niet wat ik deê.'

'Wat? vraagt men, 'Noordpool niet, maar Zuid-
pool misschien?

Hoe meent uwe dat zo, juffrouw?'

*'Wel,' zegt zij, me dunkt, da's natuurlijk genoeg,
Omdat 'k heb zo'n hekel aan kou.'*

Kees zelf was bij zijn leven ook het onderwerp van een groot aantal gedichten (en van twee toneelstukken, waarvan er echter maar een op de planken werd gebracht). Veel van die gedichten waren gelegenheidsverzen, bedoeld om voor hem te worden gedeclameerd of om hem collectief toe te zingen. In het bijzonder Mr. J.W. Spin, die zeer langdurig tot de vriendenkring van Kees behoorde, heeft nogal wat van die gedichten geschreven. Daarnaast maakte Spin ook dichtwerk over klassieke thema's.

Medio januari 1994 kreeg ik een afschrift van een mij tevoren onbekend lied van Spin in handen, dat de titel 'Slangevecht' draagt en op 2 juni 1883 gedateerd is. Ik heb nog niet kunnen achterhalen wat Kees' vrienden op die datum met hem en elkaar te vieren hadden; misschien gaf Kees toen een vriendendiner na weer thuisgekeerd te zijn van zijn grote wandelingen. Men zong het volgende:

*De Wit leev' hoog! De Wit leev' hoog!,
Op 't dierbaar Slangevecht,
Dat God hem jaren sparen moog, (bis)
De Wit leev' hoog! De Wit leev' hoog!,
Op Slange-Slangevecht.*

*Zijn huis is steeds voor iedereen,
Een gastvrij dak geweest,
Wat jaren is 't al niet geleên, (bis)
Dat hier als op de Keizersgracht,
Een ieder welkom was.*

*Geniet de vreugde dezer aard,
Nog vele jaren lang,
Uw vriendschap zij ons alles waard! (bis)
De Wit leev' hoog! De Wit leev' hoog!,*

Tot roem en eer van 't land.

BEMOEIENISSEN MET DE PODIUMKUNSTEN

Kees wist goed de weg in zowel Amsterdam als Utrecht en nog verschillende andere plaatsen. Hij volgde het culturele leven in de wijde omtrek en bezocht veel uitvoeringen en exposities. Het was ook een boeiende tijd om dat te doen. In de laat-romantische periode, ongeveer tussen 1870 en 1910, ontwikkelden zich belangrijke stromingen en inzichten op maatschappelijk terrein en in de kunst en muziek.

Kees Dudok de Wit liet het evenwel niet bij pure belangstelling. Verscheidene jaren achtereen organiseerde hij in de zaal van Het State Wapen in Breukelen een culturele avond, waarvan de kosten geheel door hem werden gedragen en de opbrengsten werden besteed aan de in Breukelen wonende armen. De uitvoerenden waren ten dele beroepsmensen, ten dele amateurs. De verscheidenheid was groot: orkesten, kleine muziekensembles, toneelgezelschappen, zangers, cabaretiers, acrobaten.

Ook op zijn sportfeesten en verjaardagen liet hij vaak een orkest of muziekgroep naar Breukelen komen. Verder ontving hij veel uitvoerende kunstenaars privé op Slangevecht, waar een rijke maaltijd of stevig aangeklede borrel niet zelden werd gevolgd door een optreden van de gasten.

Op Tweede Kerstdag 1903 was de musicerende familie Ravelli bij hem op bezoek. De zanger Johan Schmier was verscheidene keren Kees' gast, alleen of met collega's ('pr8ige opera's gehoord bij mij', schreef Kees bijvoorbeeld op 16 januari 1904 enthousiast aan Franz Engelmann). 'Met de Kaiserlautern blazers heb ik mij gisteren dol vermaakt', berichtte hij Engelmann op 9 april 1904. Koos Speenhoff en zijn gezelschap Het Vrije Toneel werden meermalen op Slangevecht gezien. De jonge Jean-Louis Pisuise kwam, toen hij nog journalist en vrijetijdzanger was, bij Kees aan huis. Dat gebeurde in een tijd waarin het cabaret als kunstvorm nog in de kinderschoenen stond. Kees stelde belang in mensen die met nieuwe dingen durfden komen.

Het zou wel eens kunnen zijn, dat de betekenis van Kees voor uitvoerende kunstenaars

Kees Dudok de Wit op een automobiel voor Slangevecht.

(Collectie M.N.J. van Kralingen)

op gebieden als muziek, operette en cabaret groter is geweest dan generaties na hem hebben gedacht. Hij hielp graag personen die iets presteerden wat hij de moeite waard vond, kende veel mensen en kon gebruik maken van zijn populariteit (en misschien ook in dit opzicht wel van zijn geld) bij het leggen van nieuwe kontakten. In dit verband vond ik het bijvoorbeeld opvallend dat het bijwonen door Kees van een optreden van het Utrechtse operette-gezelschap van de heer en mevrouw Van Laar, met wie hij zich na de voorstelling onderhield, niet alleen werd gevolgd door een bezoek aan Slangevecht, maar spoedig daarna ook door een theateroptreden in Amsterdam. In een brief aan een van zijn vrienden toonde Kees zich over dat laatste zeer verheugd, zonder er overigens blijk van te geven of hij daarin een hand had gehad.

HOOFDPERSOON BEZIEN IN HET BEELD VAN ZIJN TIJD

Waarnemingen als deze zijn voor mij hoogtepunten tijdens het bestuderen van de levensloop van Kees Dudok de Wit.

Geschiedbeoefening is een beschouwende bezigheid. Je zit aan de kant en kijkt naar de persoon waarmee je je wil bezighouden. De mooiste verhalen en de onverwachtste details komen langs, maar je houdt afstand. Geschiedenis is een wetenschap van de belangstellende toeschouwer. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat je niet geraakt kunt worden door de vitaliteit die vaak van Kees uitstraalde en de medemenselijkheid die hij vele malen aan de dag legde, weemoedig kunt worden als hij het weer moeilijk had met zijn geestesziekte, of je kunt ergeren aan de onbeschofte manier waarop hij soms over zijn huishoudster Ant sprak. Ondanks de noodzakelijke afstand weet ik echter niet of ik zou kunnen schrijven zonder tevens een zekere emotionele betrokkenheid bij mijn onder-

*Kees Dudok de Wit in de jaren 1890.
(Collectie Ties Verkuil Sr.)*

werp te voelen.

Wat het bestuderen van de levensloop van een bepaalde persoon of familie bovendien boeiend maakt, is dat je - als je het onderwerp niet al te nauw begrensd aanpakt - ook een goede indruk krijgt van een bepaalde periode in de geschiedenis. Daarbij blijven de gegevens geen droge, afstandelijke kost, maar komen ze heel direkt en levendig op je af; je maakt de tijd van de hoofdpersoon als het ware zelf ook een beetje mee.

Zo laat ik u nog een paar draden zien, die door het leven van Kees liepen.

BELANGSTELLING VOOR NIEUWE PRODUCTEN VAN DE TECHNOLOGIE

De technologie was voor Kees Dudok de Wit in zekere zin ook een vorm van kunst. Hij bewonderde de creativiteit die uit allerlei technische uitvindingen sprak. De nieuwe ontwikkelingen in de techniek volgde hij met enige gretigheid.

Bekend geworden is zijn roeiboot, waarin de roeier met het gezicht in de vaarrichting zat, dank zij een vernuftige 'omkeer'constructie van de roeibeweging, die in de roeipanen was aangebracht. Kees had een dergelijk mechaniek gezien bij zijn bezoek aan de wereldtentoonstelling die in 1876 in het Amerikaanse Philadelphia werd gehouden en dat onmiddellijk gekocht.

Kees was een van de allereerste Breukelaars

die een grammofoon bezat. Hij legde een grote verzameling grammofoonplaten aan, die hij op verzoek ook best bereid was uit te lenen. Velen bezochten Kees op Slangevecht mede om van zijn grammofoonmuziek te genieten.

Omstreeks het midden van de 19de eeuw begon een enkele Nederlander met het maken van foto's of 'daguerreotypen', zoals zij in het prille beginstadium werden genoemd. In de jaren 1890 begon in Breukelen de jonge kaashandelaarszoon Jacob Schippers vermoedelijk als eerste op beslist niet onverdienstelijke wijze te experimenteren met een camera. Kees moedigde hem naar vermogen aan en regelde dat deze Jacob Schippers de foto's mocht maken voor de eerste prentbriefkaarten van de Vechtstreek. Daarbij zorgde Kees er wel voor dat Slangevecht en hijzelf op verschillende van die kaarten te zien waren!

Op 18 juni 1896 vond in Nederland voor het eerst een filmvoorstelling plaats. Vele technische verbeteringen werden daarna nog noodzakelijk. Kees volgde die ontwikkeling met belangstelling, en in 1904 liet hij de Amsterdammer Merkelbach met zijn 'Kinematograaf' naar Breukelen komen om hier een voorstelling te geven. Voor bijna alle aanwezigen was dat de eerste kennismaking met dit medium.

Kees maakte de opkomst van de automobiel mee. Hij aarzelde niet om in een dergelijk voertuig te stappen en er zich in te laten vervoeren, maar heeft er zelf nooit een in bezit gehad. En van een nog wat ouder vervoermiddel, de fiets, heeft Kees vreemd genoeg nooit gebruik leren maken!

MAATSCHAPPIJVISIE VAN KEES

Een interessant gebied, dat nog relatief weinig is uitgediept, betreft de maatschappijvisie van Kees en de ontwikkelingen die zich daarin in de loop der tijd hebben voorgedaan. Naarmate ik meer brieven en briefkaarten heb gelezen, begint echter toch iets van een samenhangend beeld te ontstaan.

Hoe de jonge Kees, die Nederlands Oost-Indië doorkruiste, tegen de samenleving aankeek, is helaas slecht bekend. De beperkte hoeveelheid gegevens uit die tijd wijzen op een Europese jongeman die bewonderend keek naar de rijke natuur, de fraaie landschappen en de fascinerende volkscultuur,

maar aan wie de onderhuids daar aanwezige politieke spanningen grotendeels voorbij gingen. Toch moet hij, die op zoveel plaatsen is geweest, de armoede, kinderarbeid en vrouwen als lastdieren, gezien hebben, evenals de slechte sanitaire omstandigheden van een groot deel van de inlandse bevolking en de grote tegenstelling tussen hen en de welvarende Nederlanders.

Kees was geen man die zich gemakkelijk schikte in permanente organisatorische verbanden. In de periode van zijn Slangevechtse jaren droeg Kees, zelf lid gebleven van de Waalse gemeente in Amsterdam, alle kerken een goed hart toe, maar een geregeld kerkganger lijkt hij niet geweest te zijn. Voor dogmatische zaken voelde hij niet veel; zijn waardering ging vooral uit naar de kerk als hoedster van de algemeen zedelijke grondbeginselen der maatschappij. Hij gedroeg zich als een echte liberaal.

Kees was overigens bepaald niet de enige bewoner van een buitenhuis langs de Vecht, die er religieus-vrijzinnige en politiek-liberale opvattingen op na hield. Mede daardoor was er een geestelijke afstand tot de gemiddelde dorpeling.

Vanuit Slangevecht zocht en kreeg Kees geleidelijk wel regelmatig contact met de gewone dorpeling, maar het eind van de 19de eeuw kenmerkte zich in het algemeen door een opkomend sociaal gevoel. Hij volgde de tendens van zijn tijd, maar in versterkte mate.

Kees had een open oog voor het moeizame lot van de arbeiders, getuige ook zijn lidmaatschap van de Oranjebond van Orde, welke zich inzette voor het stichten van goede arbeiderswoningen en kleine boerderijtjes, maar hij zag ongaarne dat de socialisten zijde sponnen bij de sociale spanningen die zich aan het eind van de 19de eeuw in ons land voordeden. De groei van de Sociaal-Democratische Bond (na de afsplitsing van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij in 1894 de Socialistenbond geheten) bezorgde de bezittende klasse toch wel enige angst, vooral vanwege hun dreigen met 'de grote dag der revolutie'.

Binnen de kennissenkring van Kees bevonden zich Kamerleden en ministers, waaronder J.N. Bastert, die op Cromwijck aan de overzijde van de Vecht (in de toenmalige gemeente Maarsseveen) bijna zijn buurman

was, en Mr. W.H. de Beaufort uit Leusden.

DOMELA NIEUWENHUIS

Een speciaal aspect van dit thema is de invloed, die Ferdinand Domela Nieuwenhuis direct dan wel indirect op Kees had. Kees zat gelijktijdig met hem op het Amsterdamsch Gymnasium, het tegenwoordige Barlaeusgymnasium (op gezag van een medewerkster van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis noemden we in ons boek het Eerste Amsterdamsche Lyceum, maar volgens Jan Meyers - in zijn in 1993 verschenen biografie Domela, een hemel op aarde - was het 't Amsterdamsch Gymnasium'). Het stelde hem teleur dat Domela zich later ontwikkelde van gelovig lutheraan en predikant tot atheïst. In 1879 brak Kees zijn vierde reis door Amerika vervroegd af vanwege de sociale onrust die in Amsterdam verhevigd de kop opstak, niet het minst door het optreden van Domela Nieuwenhuis en het door hem uitgegeven, in felle bewoordingen geschreven blad 'Recht voor Allen'.

Kees moest van de opvattingen van de socialistische voorman niet veel hebben. Dat was vanaf het begin al zo, maar nog sterker nadat Domela in 1898 de Socialistenbond had verlaten en anarchist was geworden. Anders lag dat bij zijn vriend en medewerker Mr. J.W. Spin. Die steunde Domela Nieuwenhuis op verschillende manieren en laatstgenoemde ontving Spin ook meerdere malen bij hem thuis. Tussen Dudok de Wit en Spin zullen de socialistische en anarchistische strijdpunten dus niet onbesproken zijn gebleven.

MONDIALE POLITIEKE GEBEURTENISSEN

Kees voelde zich - mede als uitvloeisel van zijn vele omzwervingen - eveneens zeer betrokken bij wat er verder weg in de wereld gebeurde.

In een brief, die Kees op 31 januari 1905 aan Franz Engelmann schreef, voorzag hij moeilijke jaren voor Rusland en uitte hij de vrees 'dat Japan onze Koloniën langzamerhand zal inpalmen'. Zo'n opmerking deed me grijpen naar een boek over de wereldgeschiedenis, waarin ik las dat van 8 februari 1904 tot 5 september 1905 de Russisch-Japanse oorlog werd gevoerd. Jaren van expansieve politiek van Rusland in Oost-Azië wekten in Japan steeds grotere ergernis op, en leidden uitein-

delijk tot een Japanse verrassingsaanval. Grote delen van de Russische vloot werden vernietigd en ook te land leden de Russen gevoelige verliezen.

In Nederland werden de gebeurtenissen in Azië met spanning gevolgd, vooral vanwege onze belangen in Nederlands Oost-Indië. De liberale politicus W.H. de Beaufort - die, zoals gezegd, tot de kennissenkring van Kees behoorde - ging als ex-minister van buitenlandse zaken wat dieper op de Nederlandse bezorgdheid in. Hij schreef op 10 februari 1904 in zijn dagboek: 'Voor ons is het van groot belang dat Rusland wint. Wordt Japan de toonevende Aziatische mogendheid, dan loopen onze kolonieën op den duur gevaar. Niet dat Japan deze zal veroveren; ik geloof niet dat de Europeesche mogendheden ooit zullen toestaan dat een kolonie uit het bezit van een kristelijk land in dat van een niet-kristelijk overgaat. Maar de tusschen-

komst der Europeesche mogendheden zal juist voor ons het grootste gevaar zijn. Engeland en Duitschland zullen een zoo gewichtig Aziatisch bezit niet in handen van een zwakke mogendheid willen laten.' (J.P. de Valk en M. van Faassen, Red., 1993. Dagboeken en aantekeningen van Willem Hendrik de Beaufort 1874 1918, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 's-Gravenhage, band 1, blz. 237).

Als ik dergelijke zaken lees, staat de Russisch-Japanse oorlog ineens niet meer historisch en geografisch een eind van mij weg, maar zie ik Kees Dudok de Wit en andere notabelen in de Vechtstreek ieder dag gespannen naar de krant grijpen om kennis te nemen van het laatste nieuws.

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

SWAROVSKI SILVER CRYSTAL

Speciaalzaak luxe geschenken

A. v.d. Bosch-Olijve

Diependaalsedijk 1b

3601 GH MAARSSEN

Tel.: 03465-61632

**RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK**
+VOORDEEL +VAKMANSCHAP
+KWIEKE SERVICE
radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11, 3601 BA Maarssen

Telefoon: 03465-62081

**U GAAT TOCH
OOK LIEVER
NAAR DE
SCHARREL-
SLAGER.**

Als u van vlees houdt en om dieren geeft kunt u niet om scharrelvlees heen. Dan kiest u natuurlijk voor een diervriendelijk geproduceerd stukje scharrelvlees. Eet smakelijk en bewust. Maar let op: alleen de slager met het ISC keurmerk garandeert u écht scharrelvlees!

Slagerij Dorresteyn
Nassastraat 4
Maarssen, tel. 03465-61219

Sinds 1882!

Zet de tijd even stil voor een bezoek aan Café Ome Klaas.

Aan de Vecht, in een historisch stukje Maarssen, ligt Café Ome Klaas. Een café met een traditie die terug gaat tot 1780. Daar kunnen de stamgasten van Ome Klaas u alles over vertellen. Onder het genot van een borrel of tijdens een partijtje biljart. Overdag en in de kleine uurtjes. In Café Ome Klaas kent gezelligheid geen tijd.

Misschien wilt u eens spelen op Nederlands oudste kegelbaan. Of heeft u iets te vieren met vrienden of familie? Ome Klaas maakt van uw partijtje een feestelijke avond. Met een Oud Hollandse maaltijd, barbecue of een koud buffet. Of wellicht heeft u zelf een smakelijke suggestie. Als u van te voren even belt, zorgen wij dat alles naar wens is.

Al gezellig sinds 1780.

Langegracht 43, Maarssen. Tel.: 03465-61409.